

Kunstkritiek in Nederland 1885-2015

Kunst en kunstkritiek horen samen. Maar kunstkritiek ligt ook voortdurend onder vuur. Wat is de functie van de kunstcritiek en hoe relevant is de taak van de kunstcriticus? Het zijn vragen die, ook bij ons in Vlaanderen, telkens weer terugkeren. Denk maar aan de publicatie *Kunstkritiek* (Lannoo, 2010) van Hilde van Gelder en Laurens Dhaenens of aan het artikel 'Kunstkritiek 2.0' van Laurence Scherz in *rekto:verso* 58 (2013). De opmars van de digitale media zwengelde het debat nog aan.

Relevantie van kunstkritiek

De reeks *Kunstkritiek in Nederland 1885-2015* bekijkt de discussie rond kunstkritiek en de relevantie ervan in historisch perspectief. In 11 delen, waarvan de publicatie in het voorjaar van 2014 startte, biedt de reeks een uniek en representatief overzicht van de Nederlandse kunstkritiek. "Al minstens een eeuw stellen kunstenaars, museummedewerkers, galeriehouders, critici en theoretici en soms ook het publiek haar ter discussie", schrijven de initiatiefnemers Peter de Ruiter en Jonneke Jobse in hun redactioneel voorwoord bij het verschijnen van het eerste deel. Wat rechtvaardigt dan de publicatie van een 11-delige reeks over een fenomeen dat zo sterk onder vuur ligt? Het antwoord is volgens Peter de Ruiter, universitair docent moderne en hedendaagse kunst aan de Rijksuniversiteit Groningen, en kunsthistorica Jonneke Jobse, eenvoudig: er is de voorbije 130 jaar veel waardevols verschenen als reflectie op de kunst. De serie wil duidelijk maken dat de kunstcritiek in Nederland wel degelijk wat voorstelt,

en aantonen hoe de Nederlandse kunstcritici de eigentijdse kunstontwikkelingen hebben gewaardeerd en welke rol zij speelden in de beeldvorming ervan.

Belichting in de breedte

De initiatiefnemers van de 11-delige serie kozen ervoor om deze complexe problematiek voor een breed publiek toegankelijk te maken. Als de serie in maart 2016 voltooid is, zal ze de volledige 20ste eeuw omvatten, met een aanloop in de 19de en een uitloper in het begin van de 21ste eeuw. Elk deel behandelt een afgebakende periode en thematiek. De selectie kritieken bevat niet alleen teksten van auteurs die in de loop der jaren status en gezag hebben verworven, maar ook van onbekende en inmiddels vergeten critici. Daardoor worden de periode en de behandelde thematiek in elk deel ook in de breedte belicht. De reeks richt zich expliciet op een publiek van kunst- en culturomnivoren; het merendeel van de geselecteerde kritieken verscheen trouwens voor het eerst in

kranten en tijdschriften die op een breed publiek mikten. Toch zal de serie door haar specialistische karakter vooral een onmisbaar naslagwerk vormen voor de mensen uit het vak: kunstredacteuren van dag- en weekbladen, redacteuren van kunsttijdschriften, kunststudenten en -docenten en museummedewerkers.

Recent verleden als start

De reeks begint, wellicht bewust gekozen, heel slim met een periode en een thematiek die nog niet zo ver achter ons ligt: de comeback van het schilderen in de jaren '70 en '80. Die comeback vond trouwens ook in Vlaanderen plaats, waar in dezelfde periode een gelijkaardige evolutie op gang kwam. Redacteur van *De terugkeer van het schilderen. Kunstkritische opvattingen over een ijzersterk medium 1975-1989* is Peter de Ruiter. Elk deel uit de reeks is volgens hetzelfde stramien opgebouwd: een inleidend essay, gevolgd door 30 à 40 integraal opgenomen kritieken die elk van een korte toelichting zijn voorzien. Daarna volgen de biografieën van de critici, de geraadpleegde literatuur en een personenregister.

In deel één komt de revival van de schilderkunst aan bod, na jaren waarin Pop Art en minimalistische en conceptuele kunst de boventoon voerden. Het is de periode van de opkomst van kunstenaars als Georg Baselitz, Anselm Kiefer, A.R. Penck en Markus Lüpertz: de Duitse neo-expressionisten en de 'nieuwe' of 'wilde' schilders zoals ze aan het eind van de jaren '70 werden gecatalogeerd. Hoe reageerden Nederlandse kunstcritici op de terugkeer van het schilderen, vooral op de omslag van het conceptuele naar het heftige, expressieve schilderen vol emotie? De soms weifelende reacties zijn te zien in de recensies van onder anderen Carel Blotkamp, Rudi Fuchs, Paul Groot, Pieter Heynen, Anna Tilroe en Janneke Wesseling. Heel wat bijdragen zijn ook na ruim 30 jaar nog altijd bijzonder relevant: het interview van Mickey Piller met Markus Lüpertz bijvoorbeeld, of de tekst van Rudi Fuchs over Kiefer, om er slechts twee te noemen.

Abstractie versus figuratie

Het tweede deel, onder redactie van Jonneke Jobsen, kreeg als titel *De schilderkunst in een*

kritiek stadium? mee: een verwijzing naar een pamflet van Carel Willink waarin hij het werk van abstracte kunstenaars steeds moeilijker te onderscheiden vond van dat van geesteszieken en kinderen. De naoorlogse discussie over abstractie versus figuratie vormt het leidmotief. De ruim 40 opgenomen kunstkritieken van critici als A.M. Hammacher, Jan Engelman, Gerrit Kouwenaar, J.M. Prange, Hans Redeker en Charles Wentinck illustreren hoezeer de kunstkritiek in de jaren 1945-1960 politiek en levensbeschouwelijk gekleurd was. De legitimiteit van de beeldtaal die neorealisten als Pyke Koch en Carel Willink in de jaren '30 ontwikkeld hadden, werd in vraag gesteld. En sommige critici pleitten voor een nieuwe aanknopng met de abstracte kunst van Piet Mondriaan of Wassily Kandinsky. Doorheen de kritieken kan de lezer langzaam de aanvaarding van de nieuwe kunst zien groeien.

“De reeks richt zich expliciet op een publiek van kunst- en culturomnivoren.”

Traditie en vernieuwing

Het derde deel, *Verstrengeling van traditie en vernieuwing*, focust op het fin de siècle. Het boek, onder redactie van Lieske Tibbe, brengt de reacties in kaart van Nederlandse kunstcritici als J.A. Alberdingk Thijm, Frederik van Eeden, Johan de Meester, Richard Roland Holst, Jan Veth en Carel Vosmaer op de snel veranderende kunstwereld aan het einde van de 19de eeuw. De aandacht van de critici verschuift van de historie- en genreschilderkunst en de klassieke 'driejaarlijkse' tentoonstellingen naar interesse voor kleinere expositie van één kunstenaar, zoals Jan Toorop of Vincent van Gogh.

Tijdens de behandelde periode doen ook het Franse impressionisme, neo-impressionisme en symbolisme hun intrede. Het is de periode van *De Nieuwe Gids* en van de ontdekking van het

werk van Vincent van Gogh. Van Eeden was de eerste die in Nederland uitvoerig over Van Gogh schreef. Hij benadrukte in zijn artikel in de *De Nieuwe Gids* de persoon achter het werk en riep daarmee het beeld van de getormenteerde, half krankzinnige kunstenaar in het leven: een hardnekkige mythe die lang bleef voortleven. Toch was niet iedereen ermee akkoord. Criticus Richard Roland Holst richtte in overleg met Jo Bongers, de weduwe van Theo van Gogh, in 1892 de eerste grote Van Gogh-tentoonstelling in en probeerde daarbij andere klemtonen te leggen.

Naast Van Gogh komt in *Verstrengeling van traditie en vernieuwing* ook het werk van kunstenaars zoals Jan Toorop, George Hendrik Breitner, Antoon Derkinderen, Josef Israëls en Johan Thorn Prikker aan bod. En de problematiek van 'gemeenschapskunst' versus 'kunst om de kunst' loopt als een rode draad door dit boeiende deel.

Wat komt

De acht delen in voorbereiding behandelen niet systematisch elk een verschillende periode, maar focussen op andere aspecten. Zo zijn er delen over film- en videokunst, realisme in Nederland en fotografiekritiek in voorbereiding. Overlappendingen in de tijd zijn daarbij onvermijdelijk. Voor een volledig overzicht van de te verschijnen delen verwijs ik naar de website kunstkritiek.com. Daar komen ook alle randactiviteiten rond de reeks aan bod.

De 11-delige serie zal ongetwijfeld uitgroeien tot hét standaardwerk over de Nederlandse kunstkritiek in de 20ste eeuw. In Vlaanderen kunnen we van een dergelijk initiatief voorlopig alleen maar dromen.

Geert Swaenepoel

www.kunstkritiek.com